

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์ของสังคมโลกที่กำลังอยู่ในภาวะวิกฤต ทางจริยธรรมและผู้คนห่างเหินจากศีลธรรมประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาควบคู่มากับประวัติศาสตร์ของชาติตลอดระยะเวลาอันยาวนานพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมไทยและทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคง การพัฒนาประเทศไทยโดยละทิ้งพระพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่ทำให้การพัฒนาประเทศขาดความมั่นคง เพราะวิถีชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ ยึดมั่นอยู่กับพระพุทธศาสนาตลอด เชื่อมันตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นอุดมคติของชีวิต ในการละเว้นความชั่วทำความดี และทำจิตใจให้ผ่องใสอีกประการหนึ่งพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่มุ่งสร้างสันติภาพ คือภาวะแห่งความสงบให้เกิดขึ้นในโลก ดังคำกล่าวในบทสวดมนต์สำหรับนักเรียนว่า ” ...ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมสันต์ ชี้ทาง พระนิพพาน อันพ้นโศกวิโยคภัย..” และพุทธศาสนสุภาษิตอีกบทหนึ่งว่า “นตฺถิ สนฺติปริ สุขํ” แปลว่า ความสุข (อื่น) ยิ่งกว่าความสงบไม่มี” เป็นหลักยืนยันเป้าหมายของพระพุทธศาสนาที่มุ่งให้เกิดสันติภาพขึ้นในโลก โดยยึดหลักไตรสิกขาคือศีลสิกขา สมาธิสิกขา และปัญญาสิกขาเป็นหลักปฏิบัติเพื่อความสงบสุขทั้งชีวิตส่วนตนและสังคม

พระสงฆ์ไทยแต่เดิม มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน ดังที่ อังคาร (๒๕๒๖) อ้างถึงใน กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ , ๒๕๒๖) กล่าวว่า ในอดีตวัดเป็นผู้รับผิดชอบการศึกษาของเด็กไปจนถึงผู้สูงอายุ ดังจะพบว่า เด็กชายไทย พ่อแม่จะนำไปฝากพระสงฆ์ที่วัด เมื่อจะออกไปทำไร่ ไถนา วัดจึงทำหน้าที่เหมือนศูนย์เยาวชน และเมื่อเด็กโตขึ้น พ่อแม่ก็นำไปฝากไว้กับพระสงฆ์ เพื่อจะได้เรียนหนังสือ ซึ่งการสอนของพระสงฆ์ในอดีตนั้น ไม่ได้สอนเฉพาะวิชาทางธรรมเท่านั้น แม้วิชาการทางโลกเพื่อการดำรงชีวิตก็มีการสอนกันในวัดด้วย โดยเป็นการสอนที่ขึ้นอยู่กับผู้เรียน และผู้สอนด้วย การสอนขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เรียนเป็นลักษณะการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้เรียนมากที่สุด และเป็นการทำหน้าที่ของพระสงฆ์ได้เป็นอย่างดีในอดีต และถ้าหากสถาบันสงฆ์จะได้หันกลับมาให้ความรู้แก่เยาวชนเหมือนในอดีตอีก พระสงฆ์ก็จะทำหน้าที่ได้ดีที่สุด ทั้งนี้ เพราะพระสงฆ์ในชนบทเป็น

^๑ กองตำรามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, พุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑, นกธรรมชั้นตรี (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย ราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย, ๒๕๓๗), พ.ศ.๒๕๔๒/๔๒ หน้า ๗๗.

ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่สำคัญที่สุดในระดับหมู่บ้าน พระสงฆ์เป็นผู้นำ ประชาชนในการแก้ปัญหาสำคัญของท้องถิ่น ประชาชนให้ความเคารพศรัทธาต่อสถาบันสงฆ์อยู่มาก มากพอที่จะทำการจัดการเรียนการสอนแก่เยาวชนได้ ทั้งนี้พระสงฆ์ส่วนใหญ่มีความรู้อยู่แล้ว พระสงฆ์บางองค์มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษ ดังจะพบว่าพระสงฆ์เป็นครูสอนเด็กเล็กและนักเรียนโดยตั้งศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ภายในวัด มีศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นอกจากนั้น ยังพบว่าพระสงฆ์หลายรูปเป็นพระนักพัฒนาได้นำ ความรู้ทั้งที่เป็นงานช่าง การรักษาพยาบาลมาใช้กับประชาชน บางวัดมีการนำเด็กนักเรียนชาย มาบวชเป็นสามเณรภาคฤดูร้อน เหล่านี้เป็นต้นจากบทบาทหน้าที่ ของพระสงฆ์ทั้งในอดีตและปัจจุบันที่กล่าวมาแล้ว หากโรงเรียนจะได้มอบหมายให้พระสงฆ์ทำหน้าที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน ก็คงจะมั่นใจได้ว่าพระสงฆ์จะทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ เพราะพระสงฆ์มีทั้งปรีชา และปฏิบัติอยู่แล้ว กล่าวคือ พระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้นำในคณะพุทธบริษัท เป็นผู้สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาสู่ประชาชนโดยตรง^๑

การจัดการศึกษาในวัด ได้ดำเนินการมาจนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีการปฏิรูปการศึกษา มีการจัดตั้งโรงเรียนในวัดต่างๆ มีโครงการจัดการศึกษา มีหลักสูตรการเรียนการสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เรียกว่า จริยศึกษา จึงนับได้ว่าวิชาพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งความรู้ หรือภูมิปัญญาของสังคมไทย จะต้องมีการกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เนื่องจากหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นวิชาที่หล่อหลอมจิตใจของคนไทย และเสริมสร้างความมั่นคงของชาติให้มีความสงบร่มเย็นเป็นสุขเป็นหลักธรรมที่สอนให้คนละเว้นความชั่ว ทำความดี และทำ จิตใจให้บริสุทธิ์ ผ่องใส

ดังนั้น วิชาพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญมากต่อการพัฒนาสังคมไทย และยังมีส่วนเสริมสร้างวัฒนธรรมในสังคมไทยด้วย จะเห็นได้จากประเพณีบางอย่างที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนา เช่น ประเพณีการทำบุญ ประเพณีการชักพระ ประเพณีการขนทรายเข้าวัด เหล่านี้ ล้วนแต่เป็นประเพณีที่ใช้วัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านหรือชุมชน การจัดการศึกษาแต่เดิมใช้พระสงฆ์เป็นครู แต่ครั้งรัฐบาลจัดตั้งโรงเรียนแล้ว จะมีครูทั้งที่เป็นฆราวาส และเป็นพระสงฆ์อยู่ด้วย ที่เป็นครูสอนวิชาจริยศึกษา หรือวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน แต่บทบาทของพระสงฆ์อาจจะลดลงบ้างแต่อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์ก็ยังเป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการจัดการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะเป็นบุคคลที่ได้รับ การบวชเรียนทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะ เป็นผู้ปฏิบัติดี

^๑ กองแผนงาน กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, การแสวงหาเส้นทางการพัฒนาชนบทของพระสงฆ์ไทย, (อัครา เนา, ๒๕๒๖), หน้า ๕๓-๕๕.

ปฏิบัติชอบตามคำ สั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นผู้นำ ในบริษัทที่ในการสืบต่ออายุพระศาสนา และมีหน้าที่ในการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยตรง

นอกจากที่กล่าวมาแล้ว พระสงฆ์ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมในหลาย ๆ ด้าน เช่น การพัฒนาการศึกษา และคุณภาพชีวิตของประชาชน งานสังคมสงเคราะห์ การพัฒนาอบรมจิตใจประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม การพัฒนาจริยธรรม คุณธรรม การพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมของชาติ เป็นต้น พระสงฆ์จะใช้วิธีการเผยแผ่พระธรรมวินัยในหลายรูปแบบ เช่น การเทศนา ปาฐกถาธรรม งานเขียนบทความเผยแผ่พระธรรม และการเป็นครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียน ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างใหญ่หลวง ในการพัฒนานักเรียนในด้านคุณธรรมและจริยธรรม ด้วยว่าในปัจจุบันเด็ก และเยาวชนต่างหวั่นหวาดจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม และต่างละทิ้งหลักคำ สอนทางศาสนา และเห็นว่าการเข้าวัดเป็นสิ่งล้าสมัย และเป็นสิ่งมลาย ทำให้เด็กและเยาวชนขาดสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ขาดศรัทธาในหลักธรรมของพระพุทธองค์ และปัจจุบันพระภิกษุสงฆ์บางองค์ก็ไม่เคร่งครัดในพระธรรมวินัย ดำรงชีวิตเยี่ยงปฤชณมากขึ้น เป็นเหตุให้ความเชื่อและศรัทธาของเด็กและเยาวชนลดน้อยลง และนอกจากนั้น การขาดความรู้ในแก่นแท้ของหลักพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ก็ทำให้เกิดปัญหาในด้านความศรัทธาของนักเรียนตามมา ดังนั้น การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียน จะต้องสร้างสิ่งแวดล้อมโดยเฉพาะบุคลากร ที่จะสอนวิชาพระพุทธศาสนา ต้องมีความรู้ความเข้าใจด้วยการศึกษาพระธรรม จนแตกฉานที่เรียกว่า “ปริยัติ” และมีการอบรมกายวาจาใจ ของตนเองตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เรียกว่า “ปฏิบัติ” และได้รับผลแห่งการปฏิบัติที่เรียกว่า “ปฏิเวธ” คือมีความซาบซึ้ง อิ่มเอิบใจ สุขใจ ปลอดภัย จิตสงบ เป็นอิสระปล่อยวางจากราคะ โทสะ โมหะ และศรัทธาในพระพุทธศาสนา อย่างแนบแน่น ถ้าผู้สอนวิชาพระพุทธศาสนามีทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธแล้ว การสอนวิชาพระพุทธศาสนาที่จะช่วยสร้าง แรงศรัทธาแก่เด็กและเยาวชนได้เป็นอย่างดี เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสงฆ์จึงเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อม ที่จะสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้บรรลุผลได้ และพร้อมที่จะสร้างคุณธรรมแห่งความเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีให้กับเด็กและเยาวชน

ด้วยหลักการและเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยได้ศึกษาวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน ระดับประถมศึกษา ในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒ ซึ่งเป็นนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปช่วยสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเพราะพระสงฆ์ซึ่งเป็นผู้ทรงภูมิรู้ภูมิธรรมสูง สามารถชี้แนะหลักธรรมและสามารถบูรณาการพระธรรมเข้าในระบบจริยธรรม ที่เป็นองค์รวม และเข้ากับสังคมไทย ซึ่งเป็นการอบรมเยาวชนในรูปแบบของการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียน เป็นการสอนวิชาพระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสร้างศรัทธาในการที่จะปฏิบัติตามหลักพระพุทธศาสนาให้แก่เด็ก

และเยาวชนได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒ เพื่อศึกษาสภาพ และปัญหาการจัดการเรียนการสอนอันจะเป็นแนวทาง ในการพัฒนาการเรียนการสอนของพระสงฆ์ให้มีประสิทธิภาพ

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษามโนทัศน์ของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาใน โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบ บทบาทของพระสงฆ์ ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษามโนทัศน์ของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา โดยมีขอบเขตการวิจัยตามกรอบของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ดังนี้
 - ๑) สารการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา
 - ๒) การจัดกระบวนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - ๓) การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร
 - ๔) การจัดสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
 - ๕) การวัดและการประเมินผลการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา
๒. ประชากรเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่

ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน ที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒ จำนวน ๖ โรงเรียน จำนวน ๑๕๒ รูป/คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. เพื่อศึกษามโนทัศน์ของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒ เป็นอย่างไร
๒. เพื่อศึกษาข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒ เป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อให้มีความเข้าใจตรงกัน ผู้วิจัยจึงได้นิยามศัพท์สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ดังต่อไปนี้

บทบาทพระสงฆ์ หมายถึง พระสงฆ์ปฏิบัติตามหน้าที่ในการ การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียน

ผู้จัดการเรียนการสอน หมายถึงหลักสูตรได้แบ่งออกเป็น ๕ ประการ

๑. สารการเรียนรู้วิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการแนะนำหลักสูตรพระพุทธศาสนาในโรงเรียน

๒. การจัดกระบวนการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง การดำเนินการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้

๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร หมายถึง การจัดกิจกรรมนอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน เป็นกิจกรรมเพิ่มเติมตามความสนใจและความต้องการของผู้เรียน

๔. การจัดสื่อการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดการเรียนการสอนโดยใช้วัสดุอุปกรณ์ประกอบการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา เช่น รูปภาพ สไลด์ หนังสือค้นคว้าเพิ่มเติม

๕. การวัดและประเมินผลการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา หมายถึง การจัดให้มีการวัดและประเมินผลการเรียนวิชาพระพุทธศาสนาของนักเรียน โดยการทดสอบ การประเมินในสภาพจริง การสังเกตพฤติกรรม

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ได้ทราบบทบาทของพระสงฆ์ในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒

๑.๖.๒ ได้ทราบข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในการจัดการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ เขต ๒